

УДК 376-054.62(477)

**МЕТОДИЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ
СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ**

Кушнір І.М. (Харків)

У статті описуються методичні засоби формування соціокультурної компетентності іноземних студентів вищих навчальних закладів України, ефективність яких перевірено результатами формувального експерименту.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, іноземні студенти, текст, діалогічна єдність.

Кушнір И.Н. Методические средства формирования социокультурной компетентности иностранных студентов. Данная статья описывает методические средства формирования социокультурной компетентности иностранных студентов высших учебных заведений Украины, эффективность которых подтверждена формирующим экспериментом.

Ключевые слова: социокультурная компетентность, иностранные студенты, текст, диалогическое единство.

Kushnir I.M. Methodological Means of Forming Foreign Students' Social and Cultural Competence. Methodological means of forming foreign students' social and cultural competence at higher educational institutions of Ukraine have been described in the article. The effectiveness of the means under analysis has been proved by the results of a forming experiment.

Key words: social and cultural competence, foreign students, text, dialogic unity.

Перебудова вищої освіти України у межах інтеграції до Болонського процесу пов'язана зі змінами як змісту навчання, так і його організації, що чітко регламентується в Державній національній програмі "Освіта (Україна ХХІ століття)" [4]. Вимогами до мовної освіти висувається на перший план не лише засвоєння знань та формування вмінь, але і готовність швидко й ефективно застосовувати їх у реальній комунікації, здатність до постійного саморозвитку та самоосвіти випускника вищого навчального закладу, у зв'язку з чим особливого значення набувають проблеми формування компетентностей та мовної особистості іноземних студентів.

Провідну роль у навчально-професійному розвитку іноземних громадян, що здобувають вищу освіту в Україні, грає процес їх мовної підготовки. Із усіх запропонованих вищою освітою мов навчання (української, російської чи англійської) більшість іноземних студентів обирають російську мову. Для іноземних студентів, які здобувають вищу освіту в російськомовних регіонах України, перебуваючи в умовах постійного діалогу культур, російська мова стає засобом отримання професійної кваліфікації, соціалізації, інтеграції до нової культури.

Аналіз наукової літератури свідчить, що проблема формування соціокультурної компетентності цікавить як іноземних дослідників (М. Бердяєв, О. Корнілов, Д. Ліхачов, Р. Норвуд, Дж. Равен, П. Сорокін та ін.), так і вітчизняних науковців (Г. Воробйова, Р. Гришаківа, І. Закір'янова, В. Калінін, Т. Колодько, О. Першукова, Л. Тишаківа, В. Топалов, С. Шехавцова). Проте формування соціокультурної компетентності іноземних студентів вищих навчальних закладів України ще не було предметом спеціальних досліджень і є **актуальним**.

Отже, **мета** даної статті полягає в описі методичних засобів формування соціокультурної компетентності іноземних студентів вищих навчальних закладів України, що вивчають російську мову на поглибленому етапі.

Соціокультурна компетентність – це комплексна якісна характеристика міжкультурної мовної особистості іноземних студентів, результативний змістовний блок, сформований через *знання* не тільки рідної, але й інших культур, *вміння* застосовувати свої знання у процесі міжкультурної комунікації (у широкому

значенні), *поведінкові реакції* в умовах міжкультурного спілкування, *досвід* міжкультурного спілкування, толерантне *ставлення* до представників інших культур. Означений конструкт є цілісним інтегрованим утворенням гносеологічного, аксіологічного, операційного та креативно-процесуального компонентів. Компоненти соціокультурної компетентності нами було детально описано у попередніх публікаціях [6].

Моделювання цілеспрямованого процесу формування соціокультурної компетентності іноземних студентів під час навчання російської мови та виявлення результативності розроблених методик потребує обов'язкового діагностування рівня сформованості соціокультурної компетентності іноземних студентів на практичних заняттях із російської мови у вищих навчальних закладах України, що було зроблено методом констатувального експерименту [5]. Результати діагностичних досліджень показали, що майже половина іноземних студентів філологічного профілю (близько 50%) мають середній рівень сформованості соціокультурної компетентності, а в більшості іноземних студентів нефілологічного профілю навчання (понад 60%) спостерігається низький рівень сформованості соціокультурної компетентності. Такі показники підтвердили необхідність створення та впровадження у процес навчання російської мови методичної технології, спрямованої на формування соціокультурної компетентності іноземних студентів-нефілологів.

Для цілеспрямованого формування соціокультурної компетентності іноземних студентів було запропоновано шість тематичних блоків аудиторних практичних занять з російської мови: А) "Человек и семья": 1) "Украинская семья", 2) "Семья нового тысячелетия", 3) "Отцы и дети (Проблемы воспитания)" и т.д.; Б) "Страна, в которой я учусь": 1) "Украина сегодня", 2) "Традиции и обычаи украинского народа (Украинский календарь)", 3) "Загадки украинской ментальности" и т.д.; В) "Наука: история и современность": 1) "Выдающиеся учёные Украины", 2) "Ловушки сети", 3) "Перспективы украинской науки" и т.д.; Г) "Образование. Профессия": 1) "Система образования в Украине", 2) "Студенческие годы – чудесная пора (Университеты Украины)", 3) "Моя будущая профессия" и т.д.; Д) "Культурное наследие Украины": 1) "Украинские поэты и писатели", 2) "Поговорим красиво (правила речевого этикета)"

З) “Украинские художники”; Е) “Глобальные проблемы современности”: “Украинские СМИ о социальных проблемах”, “Земля – наш общий дом (экологические проблемы)”, “Что таит в себе глобализация?”.

Навчання за такою тематикою має внутрішню логіко-структурну організацію. Побудова навчання за першою темою з кожного запропонованого блоку передусім розрахована на розвиток умінь та навичок діалогічного мовлення іноземних студентів (формування операційного компонента соціокультурної компетентності, який передбачає адекватність аналізу комунікативної ситуації (побутової чи навчальної), співвіднесення певних ситуативних умов із своїми соціокультурними знаннями, усвідомлення та розвиток комунікативних інтенцій, вміння реалізувати інтенцію за допомогою відповідних вербальних засобів). Вивчення кожної другої теми базується на принципах ігрової методики навчання іноземних мов, що найбільше сприяє формуванню аксіологічного компонента соціокультурної компетентності (гуманістичне, толерантне ставлення до іншомовної культури, до носіїв іноземної мови, до конкретних комунікативних актів у різних ситуаціях міжкультурного спілкування). Організація практичного заняття з російської мови як іноземної з кожної третьої теми з використанням елементів проблемного навчання у першу чергу дозволяє формувати креативно-процесуальний компонент соціокультурної компетентності (сформовані в іноземних студентів творчі та пізнавально-пошукові здібності). Визначальним для нашої методики є формування гносеологічного компонента (знання національно-культурних особливостей іноземної країни, іноземних автентичних мовних одиниць та національної специфіки мовленнєвого іншомовного етикету) на всіх етапах спеціально організованого навчання, що забезпечується підбором навчальних текстів та мовленнєвих єдностей соціокультурної тематики для кожного відповідного практичного заняття з російської мови.

Кожний тематичний блок впроваджується в навчальний процес за визначеним методичним алгоритмом:

Тема № 1: навчання діалогічного та монологічного мовлення в соціокультурній сфері (формування гносеологічного, операційного та аксіологічного компонентів).

Тема № 2: побудова ігрового практичного заняття соціокультурної тематики (формування операційного, аксіологічного та креативно-

процесуального компонентів).

Тема № 3: побудова проблемного практичного заняття з російської мови (формування гносеологічного, операційного, аксіологічного та креативно-процесуального компонентів).

Обраний алгоритм реалізації методичної моделі забезпечує цілеспрямоване формування всіх компонентів соціокультурної компетентності іноземних студентів у процесі навчання російської мови, що було підтверджено практичною перевіркою запропонованих методичних засобів методом формувального експерименту.

Ефективне формування соціокультурної компетентності здійснюється також завдяки таким методичним одиницям навчання, як текст та діалогічні єдності. Разом із І.Л. Бім, І.Р. Гальперінім, Є.М. Верещагин, В.Г. Костомаровим, Ю.І. Пассовим [1-3; 7] ми розглядаємо текст як “одиницю іншомовного матеріалу”. У тексті найбільший потенціал для вивчення іноземної культури засобами іноземної мови, оскільки він має властивості “цілісної семіотичної форми психічної мовленнєво-розумової людської діяльності, яка є концептуально і структурно організованою, діалогічно вбудованою в інтеріорізоване буття в якості семіотичного універсуму етносу або цивілізації, та виконує роль прагматично спрямованого посередника комунікації” (переклад наш – І. Кушнір) [3:114].

Л.В. Фарисенкова наголошує на тому, що надзвичайно важливим для розвитку когнітивної мотивації іноземних студентів у навчальному процесі є звернення до публіцистики, тому що публіцистичні твори відзначаються найповнішим відтворенням соціальних змін у країні, що обумовлюють зміни у лексичному складі та стилістиці відповідної іноземної мови [8]. Дослідницею визначаються такі якості публіцистичного тексту, як країнознавча цінність, інформативність, проблемність. Ці критерії покладено в основу відбору навчальних текстів для формування соціокультурної компетентності.

Так, країнознавча цінність підібраних для практичних занять із російської мови текстів пов’язана з відбором спеціальної тематики та лексики, що дозволяє максимально ознайомити студентів із національною специфікою українського соціокультурного простору; інформативність пов’язана з визначенням послідовності пред’явлення конкретного тексту, оскільки у кожному з них повинна бути нова інформація, порівняно із уже отриманою на кожному з етапів навчання;

проблемність тексту проявляється у формі представлення соціокультурної інформації та збуджує (мотивує) і підтримує когнітивні інтереси іноземного студента.

Другою одиницею навчання нами було обрано діалогічні єдності. Під час проведення практичних занять з російської мови як іноземної, спрямованих на формування вмінь та навичок діалогічного мовлення, вирішуються конкретні завдання: 1) поповнення фонових знань; 2) формування й розвиток умінь і навичок діалогічного мовлення іноземних студентів: формування адекватної оцінки комунікативної ситуації, вмінь реалізації відповідної мовленнєвої інтенції, використання засобів іншомовного етикету; 3) розвиток ціннісного ставлення до реалій українського соціокультурного простору.

Для вирішення першого завдання використовується традиційна методика формування вмінь та навичок навчального та пошукового читання іншомовного тексту з лінгвокраїнознавчою інформацією, що будується на виконанні передтекстових, притекстових та післятекстових вправ.

Друге завдання вирішується методичними прийомами навчання діалогічного мовлення, орієнтованого на оперування мовним матеріалом, який містить соціокультурну інформацію; на оволодіння висловлюваннями, типовими для російського мовленнєвого етикету; формування вмінь та навичок міжкультурної взаємодії іноземних студентів.

Для цього мають використовуватись умовно-мовленнєві вправи, які мають різні формулювання завдань: прослухайте діалог; прослухайте репліки (частини діалогу) для відпрацювання правильної вимови та інтонації, а потім прочитайте діалог; прочитайте діалог за ролями; розкрийте дужки в репліках діалогу; заповніть пропуски в репліках діалогу; відтворіть діалог, використовуючи початок реплік або ключові слова, що замінюють відсутні репліки; відтворіть репліки одного із співрозмовників, після прослуховування реплік іншого партнера (з використанням аудіоматеріалів); самостійно розширте репліки діалогу відповідно до соціокультурного контексту; складіть тематичний діалог із різних мікродіалогів; складіть діалог на основі заданої теми, ситуації, ключових слів.

На вирішення третього завдання орієнтовано ситуаційно зумовлене навчання діалогічного мовлення у процесі виконання таких вправ:

з'єднайте мікродіалоги в один комунікативно-ситуативний комплекс; складіть діалог за серією малюнків, використовуючи ключові слова; складіть діалог, маючи опис комунікативної ситуації, початок та кінцівку діалогу; складіть діалог за темою для реалізації комунікативної інтенції висловлювання певних емоцій та ставлень.

Для перевірки ефективності запропонованих методичних засобів (тематичних блоків, методичного алгоритму на основі двох одиниць навчання: тексту з соціокультурною інформацією та діалогічних єдностей) було проведено формувальний експеримент. Кількісні показники рівнів сформованості гносеологічного, аксіологічного, операційного та креативно-процесуального компонентів соціокультурної компетентності експериментальних груп, порівняно з контрольними, підтверджують, що використання на практичних заняттях з російської мови як іноземної запропонованих методичних засобів гарантує високий рівень сформованості соціокультурної компетентності іноземних студентів вищих навчальних закладів України. Але запропоновані методичні засоби не є абсолютним вирішенням проблеми формування соціокультурної компетентності іноземних студентів та потребують подальшого удосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бим И.Л. Методика обучения иностранным языкам как наука и проблемы школьного учебника / И.Л. Бим. – М. : Рус.яз., 1977. – 287 с.
2. Верещагин Е.М. К вопросу о лингвострановедческом аспекте прочтения произведений русской и советской классической литературы / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. // Лингвострановедение и текст : сб. статей. – М. : Рус.яз., 1987. – С. 5-30.
3. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 139 с.
4. Державна національна програма "Освіта" ("Україна 21 століття"). – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
5. Кушнір І.М. Стан формування соціокультурної компетентності іноземних студентів на практичних заняттях з російської мови у вищих навчальних закладах України / І.М. Кушнір // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошук : зб. наук. праць. – Вип. 18. – Харків, 2011. – С. 125-131.
6. Кушнір І.М. Сутність і структура соціокультурної компетентності іноземних студентів у контексті міжкультурної комунікації / І.М. Кушнір //

- Мова і культура : наук. журнал. – К. : Видав. дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 12. – Т. III (128) – С. 54-58.
7. Пассов Е.И. Концепция коммуникативного иноязычного образования (теория и ее реализация) : метод. пособие для русистов / Е.И. Пассов, Л.В. Кибирева, Э. Колларова. – СПб. : Златоуст, 2007. – 200 с.
 8. Фарисенкова Л.В. Публицистические тексты как мотивирующий фактор в обучении студентов-нефилологов на завершающем этапе // Лингвострановедение и текст : сб. статей / сост. Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – М. : Рус. яз., 1987. – С. 100-105.